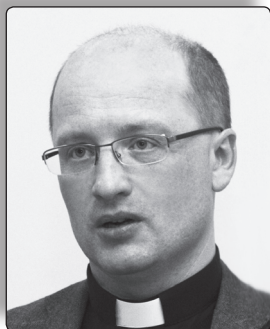

JAKÝ POKROK ZLIDŠTUJE LIDSKÝ ŽIVOT? TEN GARANTOVANÝ BOHEM

Prokop Brož

VELMI DŮLEŽITÝM PRVKEM LIDSKÉHO ŽIVOTA JE TVOŘIVOST. TĚŽKO SI PŘEDSTAVÍME SOUČASNÉ TRENDY ŽIVOTNÍCH STYLŮ, V NICHŽ BY PODSTATNOU ROLI NEHRÁLA KREATIVITA. ČINNÝ PŘÍSTUP K ŽIVOTU PATŘÍ K PŘEDNOSTEM LIDSKÉHO RODU. Z DRUHÉ STRANY SE UKAZUJE, ŽE LIDSKÁ VŠEHOŠCOPNOST MŮŽE BÝT HROZBOU NEJEN PRO ČLOVĚKA, ALE TĚŽ PRO PŘÍRODU, PRO STVOŘENÍ JAKO TAKOVÉ. JAK ZAPADÁ TVOŘIVOST DO KONSTITUCE LIDSKÉ BYTOSTI? JE PRAMENEM PROGRESU, TEDY POKROKU, NEBO MŮŽE LIDEM PŘIVODIT TAKÉ REGRES, TEDY ÚPADEK?

**ThLic. PROKOP
BROŽ, Th.D.**

je děkanem Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a vedoucím katedry fundamentální a dogmatické teologie. Přednáší také teologickou antropologii.

Úvod

Otevřenou otázku je třeba zasadit do širokého rámce úvah o člověku a jeho možnostech v současném světě. Připomeňme si nejprve **různé přístupy, které nám současné vědění o člověku dává k dispozici**.¹ V zásadě by všechny přístupy měly mezi sebou umět vést dialog, vědomy si svých metod, hlavních záměrů a limitů. Ve skutečnosti tomu tak bohužel vždy není. Snad nejrozšířenějším je přístup reprezentovaný *přírodními vědami*. V české vědě je zde třeba zmínit Václava Soukupa a jeho *Dějiny antropologie*,² které v sobě zahrnují fyzickou antropologii, paleoantropologii, dále sociální a kulturní antropologii. Exaktnost a popisnost tohoto přístupu je jednoznačně předností i výhodou. Poznání a prohloubení sociálních a kulturních jevů, v nichž se člověk vyjadřuje a současně zpětně utváří, zkoumá celá řada *humanitně věd-*

ních přístupů, leckdy i s přesahem do oblasti etiky. Pro příklad uvedme Roberta F. Murphyho.³ Svou představu o člověku mají samozřejmě též pedagogické, lékařské i právní obory. Ještě jiný přístup volí *humanitně orientovaní myslitelé nebo filosofové*, kteří se nespokojí s uvedenými vědními postupy, ale chtějí rozumět člověku v jeho celistvosti, přičemž mu *ponechávají* prostor pro bytostné *tajemství*. Klasicky sem patří filosofové novověku počínaje Descartesem a Fr. Baconem, ale též J. Lockem a anglickými empiriky, kteří vidí v lidském subjektu principiální základ velkého pojetí světa. Myšlení filosofů během 20. století je velmi poučné, zvláště bych vyzvedl autory, kteří promyšlejí status lidské osoby nebo zkoumají lidskou existenci na přelomu moderny a tzv. postmoderny.⁴ Čtvrtým přístupem, který se od předcházejících odlišuje, je *teologický*. Ten vychází z křesťanské tradice, jež se formovala v dialogu s jinými kulturami a uchovává také obrovské dílo předávání nauky napříč generacemi a dějinnými epochami. Z něho budeme vycházet i my.

Naděje a ucelená perspektiva tvořivosti

Pokud jde o lidskou tvořivost, aktivitu, zpravidla soustředíme pozornost na lidské dovednosti, kompetence, které se mohou rozvíjet. Proto uvažujeme o možnostech lidských dovedností, tj. analyzujeme lidské mohutnosti, rozum a vůli, o něž se v řádu lidské činnosti lidská existence opírá. Mluvíme pak o inspiraci či

motivaci, které nám pomáhají dynamiku lidské tvořivosti pojímat a strukturovat. Díky vůli a rozumu se může lidská bytost, jejímž základním rysem je svoboda, rozvíjet, může formou *umění*, popř. techniky, vytvářet nové tvary, které jí následně umožňují rozšiřovat horizont inspirace i motivace. Osvícenstvím (Kantem) stanovený kánon vědění *sapere aude*, poznávej s odvahou!, vede člověka k tomu, že se poznání a vynalézavost spojují a hledají nové cesty poznání. V posledku docházíme k tvaru poznání, který v sobě sdružuje teoretický i praktický přístup a který se stává velmi účinným nástrojem utváření lidské existence: projekt.⁵

Tvořivost tedy musí dostat ucelenější formu projektu, aby se mohla projevit a fakticky něčeho dosáhnout. Jen díky této formě může pak člověk do své existence vnést pohyb, vývoj ve svém díle, pokrok. Co však umožňuje projektu být faktickým motorem plynulé, dlouhodobější činnosti, v jejímž rámci člověk dosahuje pokroku? Je to *naděje*.

Papež Benedikt XVI. se ve své encyklice *Spe salvi* (O křesťanské naději)⁶ věnuje myšlence pokroku, kterou povýšil novověk na interpretační klíč veškeré existence: „Devatenácté století nikdy neodložilo *víru v pokrok* coby novou formu lidské naděje a stále považovalo rozum i svobodu za svou hvězdu, která dávala směr cesty naděje“ (čl. 20). **Naděje, která se tak stává srdcem lidského projektu** – v globálním rozměru se může hovořit např. i o politickém projektu –, **je síla, jež sdružuje všechny lidské možnosti.** Znamená to, že **budoucnost patří nejen člověku poučenému, schopnému, kompetentnímu, ale k tomu je třeba počítat také s tím, že tento člověk umí doufat.** Benedikt XVI. se dále táže po pravé formě naděje a zjišťuje dvě věci: a) K tomu, aby člověk mohl doufat, potřebuje mít již připravené struktury lidské činnosti. Nicméně i „nejlepší struktury fungují za předpokladu, že ve společenství existuje *živé přesvědčení*“ (čl. 24a). Přesvědčení je místo, kde každý člověk i každá nová generace pojímá naději. b) Naděje se váže na svobodu člověka, na jeho přesvědčení a musí být každou generací a každým jedincem nově získávána. Proto **není možné naději předat formou dědictví**, ale kulturní předpoklady, jež předcházející generace přijala a vytvořila, musí každá generace po svém znovu uchopit v ucelené formě naděje.

Benedikt XVI. uvádí ještě jedno rozlišení, když hovoří o každodenních nadějích a naději velké. „V každodenním životě člověka se střídají menší a větší naděje, v různých životních obdobích různé. Někdy se může stát, že ho nějaká z nadějí tak naplní a uspokojí, že už nebude třeba dalších nadějí [...] Když se pak tyto naděje naplňují, je zjevné, že to ještě nebylo všechno. **Je zřejmé, že člověk potřebuje naději, která jde dále, že ho**

může uspokojit jen to, co je nekonečné, co je vždy větší, než to, čeho sám může dosáhnout“ (čl. 30). Člověk může ze svých každodenních nadějí tvořit naděje velké, které ovšem mohou vytvářet utopické světy. Větší i menší naděje potřebujeme ke své životní cestě. „Tyto naděje ale nestačí, pokud schází velká naděje, která musí přesahovat vše ostatní. A takovou nadějí může být jen Bůh, který zahrnuje celek a který nám může předložit a darovat to, čeho my sami nejsme schopni dosáhnout“ (čl. 31).

Pokrok jako nedílná součást řečového děje

Jak se může formulovat **přesvědčení**, které je **nositelem naděje**? Musí to být takový tvar poznání, který **vytváří nejen poznatky, ale vizi**. Zde můžeme vyjít z celkem základní a jednoduché představy komunikace jako řečového děje. Komunikační děj musí mít na svém počátku, *in nuce*, přítomnou celou šíří tohoto děje, kterou si můžeme znázornit ve čtyřech momentech. a) Východiskem a základem komunikace je řečová struktura lidské existence, která disponuje slovem. Člověk přijímá skrze řeč slova, která jako komunikační dispozitiv na jedné straně vytvářejí podmínky komunikace, na straně druhé skrze ně komunikující bytost rozšiřuje své možnosti a obohacuje prvotní komunikační rámec.⁷ b) V řečovém ději je člověk slovem osloven, svoji významnou úlohu hraje prvotní *pasivita* komunikující bytosti. V naslouchání je řeč skutečně přijímána, akceptována a osvojena. Lidský subjekt, duševní a duchovní zároveň, zde rozvíjí svoji plnou potencialitu: od pasivnosti k činnému, na slově založenému přístupu. c) Lidský subjekt následně v přijatém slově nalézá vlastní *inspiraci* a podněty pro vlastní myšlenkovou činnost, jež v členitém procesu vede k vytváření vizi. d) Řečový děj, je-li skutečně autentickým oslovením i přijetím slova, vede k vytváření vazeb mezi komunikujícími subjekty, takže vzniká komunita založená na sdíleném slově. Můžeme tedy shrnout, že **skutečné přesvědčení vychází z autentické komunikace**, jež se odehrává v rámci řečového děje a **kromě postupné formulace osvojených a inspirativních myšlenek vede též k tvorbě vize sdílené komunikujícím společenstvím**.⁸

Otázkou nyní je, jak postavit projekt, který bude zaručovat takový vývoj lidské činnosti, jež povede ke skutečnému pokroku. Na pozadí naznačeného čtyřčlenného schématu se můžeme pokusit na otázku odpovědět.

Především je třeba vycházet z toho, že pokrok je spojený s *činným* přístupem člověka. Tvrzení, že pokrok je dán selektivním výběrem toho nejsilnějšího, je sice zajímavá myšlenka, kterou zúročuje darwinismus, nicméně je těžké se dobrat toho, kam takový pokrok míří. V čem vlastně spočívá **síla lidského rodu? V jeho duchovní podstatě**, která je ze všech aspektů lidské bytosti tou nejsilnější.⁹ Tato duchovní podstata se vyjadřuje ve schopnosti „pracovat a střežit“ (Gn 2,15), „pojmenovávat“ (Gn 2,19) a „radostně přijmout“ (Gn 2,23n). Tyto momenty musejí vytvářet vnitřně jednotný proces života a vývoje člověka. **Pokud by byl člověk jen příjemcem poznatků**, resp. informací, aniž by byla dostatečně zvažena subjektivní stránka tohoto procesu, **jednalo by se o indoktrinaci**, čisté poučování, „vědomostní společnost“ se vším, co čistě znalostní kultura může přinést. **Dlouhodobou vizi od tohoto systému vědění nelze očekávat**.¹⁰ Druhý moment řečového děje počítá s osvojováním, přijetím, reflexí. Jde o tzv. apofatický rys lidského poznání, který vyžaduje ztišení, čas osvojování, naslouchání, meditace. I zde je možné izolovat tento moment a upadnout do afázie, hluboké němoty, která ztrácí schopnost cokoli sdělit. **Je třeba objevit autentické *silentium***, které kultivuje tento druhý moment.¹¹ Třetí moment představuje **činnost založená na silném subjektu**. Bezpochyby pozitivní charakteristika se může, je-li vytr-

žena z celkového řečového děje, stát čistým soustředěním na vlastní schopnosti: vývoj lidské osobnosti, popř. i kultury, tak může dostat rysy narcismu a představy o stálém růstu.¹² Konečně poslední moment řečového děje představuje komunikace, v níž se zakládá společný subjekt. Bez komplexní dynamiky společenského subjektu – na prvním místě rodiny – není možné očekávat žádný pokrok mezi lidmi. Na druhé straně je třeba se ptát, jakého ducha má komunikace, která uvnitř společenství probíhá. Mediální komunikace vychází z popisných, narativních a performativních funkcí řeči a zdá se, že je možné řeč, sdělení ve všech těchto funkcích konfigurovat. Z komunikace se ovšem vytrácí prostor pro svébytný čas toho, kdo jako protějšek či adresát takové sdělení přijímá. Lidský subjekt se předpokládá, do komunikace může vstoupit *post factum*. A tak se z masové komunikace stává *panoptikon*, universum, které má oči všude, všechno pozoruje i vidí. Jde o všudypřítomné oko, nikoliv vše zahrnující vizi. Ta je nahrazena globalizujícím projektem v duchu *entertainment*, totiž že „život je pouhá zábava, žití je výnosný trh. Na všem prý je třeba vydělat, i na špinavosti“ (Mdr 15,12). Problémem není to, že **komunikace** je informovaná, ale že **ztrácí schopnost přesažné perspektivy a rozlišování dobrého a kvalitního od zlého, nesprávného**.

Pokrok, který prochází prohrou

Dosud jsme zjistili, že pokrok vychází z lidské činnosti, která má tvořivý charakter a vyžaduje dlouhodobou perspektivu. Motorem této činnosti je perspektiva, jež dostává formu projektu, je naděje. To, co umožňuje člověku dlouhodobě sledovat určitý záměr, naděje – *vehicle of the hope* –, je řečový děj. Tento v celku i v jednotlivostech velmi složitý nástroj nám na svých základních čtyřech prvcích ukázal na jedné straně zcela pochopitelné momenty lidské činnosti, které – z druhé strany – v okamžiku absolutizace jednoho z nich celý řečový děj ničí. Tolik nutná a často zmiňovaná komunikace je tedy pro pokrok nutná, nicméně samo její zvyvání ještě není zárukou pokroku.

Chceme-li mluvit o pokroku, je třeba věnovat mu pozornost ještě z jednoho úhlu pohledu: z hlediska účelu. Teolog Juan Alfaro píše: „Druhý vatikánský koncil nemluví o konečném zničení světa nebo lidské činnosti ve světě. Spíše hovoří o eschatologické proměně světa. V ní bude zničena deformace, kterou do světa zavedl hřích, a zůstane láska i její ‚dílo‘, jímž právě je *proměna světa skrze lidskou činnost ke službě lidstva*. Tato lidská činnost ve světě bude očištěna a zdokonalena ve Velikonočním tajemství.“¹³ V pohledu víry – **eschatologický pohled na běh světa je koncepce dějin ve světle víry** – je možné nahlížet účel veškeré činnosti na tomto světě předně v globální a finální perspektivě a mluvit o *historia salutis*, **dějích spásy, které do sebe integrují veškeré, jakkoli dramatické dění tohoto světa**. V rámci dějin spásy je pak možné hovořit o jejich průběhu (*procurus*), zatímco z nich není možné automaticky určit jejich pokrok (*progressus*).

Smysl dějin není otázkou zcela triviální, jak dokládá počátek 20. století vedený „spor o smysl českých dějin“.¹⁴ Chceme-li nahlížet jednotlivá fakta vzhledem k jejich účelu, nikoliv však bezprostřednímu, ale tak, že se účely jednotlivých událostí a lidských počínů řetěží do jednoho globálního smyslu, dotýkáme se ideje dějin, jak byla formulována v době osvícenství. Voltaire ve svém *Essai sur les mœurs et l'esprit des nations* (1756) hovoří o historii jako místu, kde se rozvíjí lidský rozum jako ucelená filosofie (nikoliv dějiny filosofie, ale filosofie dějin), zatímco do té doby to byla Boží prozřetelnost, která jediná sklenovala dějiny světa. Proto je možné chápat jakoukoliv autonomní koncepci dějin coby *filosofii* (zpravidla *národních* dějin) jako „systematický

výklad obecných dějin ve světle jednoho principu, takže dějinné události a jejich následky jsou kladeny do souvislostí a vztahovány k poslednímu smyslu. V tomto významu pak filosofie dějin vychází z teologie, totiž z teologického výkladu dějin coby dějin spásy.¹⁵ Jenže v osvícenství se smysl *dějin spásy* nahradil smyslem *filosofie dějin*. Smysl měl dějinám přinést jeden myšlenkový koncept, jednu ideu. Ve starověku to byla soteriologie, nábožensky chápaná spása, která spojovala svět *physis* a *historii*. Tato koncepce byla v novověku nahrazena *ideou pokroku*. Jde o změnu paradigmatu, kterou je možné nazvat *sekularizací dějin*.¹⁶

Víra v Boha je prakticky nahrazena vírou v pokrok: ke škodě na prvním místě samotnému pojmu „víra“, která tím dostává pro své labilní ukotvení – je vázána na ideu pokroku, nikoliv na Boha – konotace slabého, pofidérního stanoviska. Z druhé strany škodí i pokroku samotnému, protože byl povýšen na smysl veškerého dění, přičemž všechny stagnace a regresy pokrok jako takový neustále oslabují, ohrožují jeho pozici principu a tento ztrácí svou věrohodnost. Jestliže entuziasmus spojený s ideou pokroku přinesl romantické opojení, očarování či okouzlení světem pokroku, s postupným rozkladem této „víry“ přichází rozčarování, odkouzlení a znechucení světem. Základní problém celého tohoto vývoje, v němž hrál pokrok zásadní roli, je, že **upnutí se na pokrok** – už bylo řečeno, že k jeho škodě – **přivedlo stav únavy z transcendence**. Pokrok posloužil v relativně krátkém časovém úseku kulturního opojení k tomu, aby se člověk začal opírat jen o sebe, aby „uvěřil“ ve svou absolutní soběstačnost, aby se vydal cestou nikoliv samostatnosti, která se vzpíná k tomu, co ho přesahuje, ale k sobě a ke své imanenci.¹⁷ Jakási víra v pokrok tedy byla vystřídaná znechucením, ztrátou skutečné víry a byla nahrazena tím, co papež František nazývá „zkažením“. Je sice možné znovu a znovu roztáčet kola fikce a nových ideologizujících vizí, nicméně skutečná naděje – pro zásadní zkaženost lidského ducha – nikdy nevzejde.

Proto se dnes idea pokroku, má-li svou platnost obhájit, musí konfrontovat s pokrokem, který selhal, s výroky, které neplatí, s právem, jež nedisponuje autoritou: musí pokorně přijmout porážku. „Naše nouze se musí snažit alespoň trochu otevřít prostor pro přesah, ale nemoc zkaženosti nám to nedovoluje [...] Ale Pán nás stále zve: Neměj strach! Čeho se nemám bát? Neboj se doufat... naděje neklame.“¹⁸ **Je proto třeba v dějinách, mezi lidmi nalézt Boha, který se ponořil do lidské bídy a odtud přinesl člověku uzdravení:** „On na svém těle vzal naše hříchy na kříž, abychom zemiřeli hříchům a byli živi spravedlností. Jeho rány vás uzdravily. Byl usmrčen v těle, ale obživen Duchem“ (1 Pt 2,24n; 3,18). Tento princip pokroku, který jde přes Kristův kříž, činí z běžné, lidsky představitelné optimistické vize vývoje, která ve své prvoplánovosti troskotá, skutečnou lidskou veličinu, které se ujímá Bůh – Otec, který v Synu přišel uchopit, vykoupit a povznést Duchem veškerý stvořený život – a vkládá do historických průběhů (procurus) skutečnou naději, která dává dějinám pravý směr progresu: „A naděje neklame, protože Boží láska je vylita do našich srdcí skrze Ducha svatého, který nám byl dán“ (Ř 5,5).

Závěr: Kristem garantovaný pokrok

Jan Pavel II. vydal na začátku svého pontifikátu encykliku *Redemptor hominis*,¹⁹ kterou můžeme chápat jako jeho celoživotní program. Zastavuje se v ní nad prvními okamžiky po svém zvolení na Petrův stolec, hledí do budoucnosti a již v myslí připravuje Jubilejní rok 2000, zamýšlí se nad církví, která „osvícená a posilovaná Duchem svatým si stále hlouběji uvědomuje jak svou Boží službu, tak i své lidské poslání a konečně i své vlastní lidské slabosti. Právě toto vědomí je a musí zůstat prvním zdrojem lásky k této církvi“ (čl. 3). Hlubší vědomí o podstatě, poslá-

ní a životě církve musí vycházet z poznání tajemství Kristova vykoupení (2. kap.). **Jan Pavel II. pojímá otázku o člověku jako součást poslání církve**, která se vydává po „jediné cestě: té, která se již celá staletí osvědčuje jako spolehlivá a která je zároveň cestou do budoucnosti. Kristus Pán ji ukázal, zvláště když – jak učí koncil – „svým vtělením se jistým způsobem spojil s každým člověkem“ (GS 22)“ (čl. 13). V úzkém spojení s Kristem pak má církev svou pozornost upínat tam, kde je „člověk v plné pravdě své existence a svého osobního i společenského bytí [...] **Člověk je první a základní cestou církve [ipse homo est prima via], kterou stanovil Kristus a která vede skrze tajemství vtělení a vykoupení**“ (čl. 14).

Dějiny posledních dvou staletí ukazují, že k podstatě člověka patří tvořivost a vývoj. V tomto zásadním nároku své vlastní existence ovšem lidská bytost – ve všech svých dimenzích – nemůže obstát, pokud nebudete do hry přijata i dimenze přesahu. **Pokud člověk získá garanta tam, kde je nejsilnější – a současně též nejslabší –, tj. ve svém přesahu, zajisté bude moci kráčet cestou pokroku.** Tento text chtěl proto ukázat, že základní prvky lidské existence, které ovlivňují pokrok: a) lidská naděje, b) veškeré lidské dění, vycházející z řeči a umocňující se řečí, c) i chápání veškerého dění v globálním smyslu jako dějiny, tedy tyto tři prvky musejí najít svou teologickou formu. Lidská naděje je skrze Krista obnovována tam, „kde naděje není“ (srov. Ř 4,18). Slovo evangelia vstupuje do řečového děje a je přinášeno všude, ba i tam, kde vládne chudoba a nouze (L 4,18; srov. 1 Pt 3,19; 4,6). Kristus jako ten, který zemřel a vstal z mrtvých, je jako takový smyslem a vládcem dějin: ke slávě Boha Otce je Pán (Fp 2,11). **Kristus je tedy garantem skutečného pokroku ve vývoji tohoto světa:** „Nechť Pán dá bohatě růst vaší vzájemné lásce i lásce ke všem“ (1 Te 3,12), v níž je možné koncipovat skutečný pokrok v tomto světě ve všech ohledech, protože **ona je „svorník dokonalosti“** (Ko 3,14).

Poznámky:

- 1 Aktuální přehled je možné nalézt v PRÖPPER, T. *Theologische Anthropologie*. Bd. I., Freiburg i.B.: Herder, 2012, zvláště 1. kapitola: Nevyhnutelnost a otevřenost otázky člověka po sobě samém, s. 8–57. Bibliografie zde vyrostla do obrovských rozměrů, proto uvádím jen základní trendy.
- 2 SOUKUP, V. *Dějiny antropologie. Encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie*. Praha: Karolinum, 2005.
- 3 MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Slon, 2006.
- 4 Např. M. Heidegger, M. Horkheimer, H. G. Gadamer, T. W. Adorno, K. Löwith, N. Luhmann, J. Derrida, J.-F. Lyotard, W. Welsch, J. Habermas, Z. Bauman, G. Vattimo a řada dalších.
- 5 Projekt je obecně způsob rozvržení činnosti, v němž se promyslí východiska a možnosti činnosti, způsob realizace, včetně zakončení i zhodnocení. Projekčně se dnes neuvažuje jen ve výrobním procesu, ale též v pedagogické i vědecké činnosti. Srov. WEIDMANN, F. Projektarbeit. In *LThK* 2006, sv. 8, sl. 616n.
- 6 Vydáno 30. 11. 2007 v Římě (česky Praha: Paulínky, 2008).
- 7 Dynamičnost slova v jeho velmi komplexní podobě popisuje ULRICH, F. Der Mensch als Logo-Tokos. In: Tentýž. *Logo-Tokos. Der Mensch und das Wort* (Schriften IV., ed. S. Oster). Einsiedeln: Johannes Verlag, 2003, 1–163.
- 8 Tento rys komunikativního děje je možné zhodnotit při úvahách nad teoretickým zdůvodněním existence církve jako komunikačního společenství, srov. KEHL, M. *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*. Würzburg: Echter Verlag, 2001, zvláště podkapitola Ein kommunikationstheoretisches Verstehensmodell, s. 138–146.

- 9 Vývoj v rámci globálních měřítek je zásadně urychlován, pokud do vývojových procesů činně vstupují jednotlivé systémy. V případě člověka dochází k tzv. řízené evoluci, protože je schopen duchovních úkonů: poznávání i tvůrčí činnosti. Srov. FERRARO, S. *Atteggiamenti nei confronti dell'evoluzione pilotata*. In: ANCONA, G. (ed.) *Cosmologia e antropologia. Per una scienza dell'uomo*. Padova: Edizioni Messaggero, 1995, s. 96–120.
- 10 Poznatky i znalosti jsou a budou vždy velkým kulturním bohatstvím. K. P. LIESSMANN ukazuje na úskalí čistě znalostní kultury, srov. jeho publikaci *Theorie der Unbildung. Die Irrtümer der Wissensgesellschaft*. München – Zürich: Piper Verlag, 2009.
- 11 Ucelené pojednání k tématu srov. BROŽ, P. *Silentium, nebo afazie? Dvojí postoj slova. Epistemologický statut mluvy o Bohu*. In: JUHÁS, V. et al. *(Ne-)možnost' hovořit' dnes o Bohu. Štúdie o (ne-)náboženskom jazyku*. Košice: Verbum, 2013, s. 41–80.
- 12 Jako modly postmoderny tyto izolované, autonomizované rysy, které jinak k celkové vizi lidské existence patří, analyzuje SEQUERI, P. *Contro gli idoli postmoderni*. Torino: Lindau, 2011, zvláště kapitoly *Giovani*, s. 31–54, a *Crescita*, s. 31–54.
- 13 ALFARO, J. *Teologia del progresso umano*. Assisi: Cittadella Editrice, 1969, s. 33.
- 14 HAVELKA, M. (ed.) *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*. Praha: Torst, 1995.
- 15 LÖWITH, K. *Weltgeschichte und Heilsgeschehen. Die theologischen Voraussetzungen der Geschichtsphilosophie*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2004, s. 11.
- 16 Sekularizovanou eschatologii, tj. dějiny v jejich celkovém účelu, dokládá K. Löwith na postavě K. Marxe, srov. *Weltgeschichte und Heilsgeschehen*, s. 42–61.
- 17 BERGOGLIO, J. M. – FRANCESCO. *Guarire dalla corruzione*. Bologna: EMI, 2013, s. 18–20.
- 18 Tamtéž, s. 40.
- 19 Encyklika *Redemptor hominis*, Roma 4. 3. 1979, česky *Vykupitel člověka*. Řím: Velehrad – křesťanská akademie, 1979.

Summary: What Project humanizes human Progress? The one guaranteed by God

One of the essential characteristics of the man is his active approach to life. The author based his reflection on the question: Is human creativity always guarantor of human progress? He gradually opens three main spheres of thought, which are bind to progress: creative activity connected with hope; speech process - the terms of any „art“ of the human spirit and the question of the progress, which passes through its own failure. The article concludes with the basic idea of the whole essay: the progress can hope for success if it is guaranteed by God.

ČESKÁ A SVĚTOVÁ TEOLOGIE V OBDOBÍ LET 1850–1950 TVÁŘÍ V TVÁŘ PROBLEMATICE EVOLUČNÍHO VZNIKU ČLOVĚKA

Ctirad Václav Pospíšil

V TOMTO PŘÍSPĚVKU AUTOR NA ZÁKLADĚ DOBOVÝCH PUBLIKACÍ PŘEDKLÁDÁ CELOU ŘADU NOVÝCH INFORMACÍ O POSTOJI ČESKÉ KATOLICKÉ TEOLOGIE V OBDOBÍ 1850–1950 K PŘÍNOSŮM MODERNÍ PŘÍRODOVĚDY, KONKRÉTNĚ V OBLASTI ASTRONOMIE, EVOLUČNÍ KONCEPCE VZNIKU ROSTLINNÝCH A ŽIVOČIŠNÝCH DRUHŮ A KONEČNĚ PŘEDEVŠÍM V OBLASTI EVOLUČNÍ KONCEPCE VZNIKU LIDSTVA.

Vzhledem k tomu, že v posledních zhruba deseti letech znatelně narůstá někdy až nevybíravá ateistická propaganda,¹ která nyní pro změnu přichází zejména z anglofonních zemí a staví na tak zvaném „přírodovědeckém světovém názoru“,² je naléhavě třeba, abychom dokázali pokojně, pokorně, ale také věcně a jasně (srov. 1 Pt 3,15–16) obhajovat křesťanskou vírou v první řadě před soudem svého vlastního rozumu či svědomí a následně v tomtéž úsilí pomáhali rovněž těm, kdo jsou nám nějakým způsobem svěření. Z uvedeného důvodu také vznikl tento článek, v němž vycházím z nedávno editované vlastní monografie se stejným tematickým zaměřením.³ Ještě před tím, než se budeme přímo věnovat problematice avizované v titulu tohoto příspěvku, zmíním se nejprve o tom, jak česká katolická teologie reagovala na přínosy v oblasti astronomie a také na evoluční teorii vzniku živočišných a rostlinných druhů.

1. Reakce české teologie na přínosy astronomie

V poměrně rozsáhlém souboru textů zejména z druhé poloviny 19. století jsem nenarazil ani na jednoho autora, který by četl první kapitolu knihy *Geneze* fundamentalisticky.⁴ Žádný z českých teologů neměl problém s přijímáním Laplaceovy teorie vzniku Slunce a planet. Dokonce se setkáváme s okřídlenými výroky, podle nichž Bible rozhodně není neomylnou autoritou v oboru přírodních věd.⁵ Zkrátka a dobře, naši předchůdci zastávali

téměř totožné postoje, jako zastáváme dnes my, i když pochopitelně jejich znalosti astronomie korespondovaly s dobou, kdy žili a tvořili.⁶

V dané souvislosti je vhodné zmínit důležitou metodologickou zásadu. Přírodní vědy nejsou kompetentní k tomu, aby se vyjadřovaly k otázce existence či neexistence Boha. Pokud to přírodovědci činí, ocitají se na poli filosofie a teologie, což by také měli upřímně přiznávat. Jakmile totiž podobné výpovědi předstírají autoritu přírodovědeckou, pak se zdá, že jsme povinni takové pojmání skutečnosti bezvýhradně přijímat. Přiznává-li se ale upřímně, že se pohybujeme v oboru filosofie, pak se jedná pouze o názor, který druhý není povinen sdílet.

My katolíci bychom pochopitelně měli odmítat nejenom tak zvaný „přírodovědecký ateistický světový názor“, který nám dlouhá desetiletí předkládali ideologové komunismu, ale také „přírodovědecký světový teistický názor“, který tu a tam hlásají někteří obhájci víry zejména z USA. Existence Boha se nedá prokázat nebo zamítat jen na základě údajů přináššených přírodními vědami. Tak zvané přirozené poznání Boha, o němž hovoří Písmo (srov. Mdr 13,1–8; Ř 1,20), má evidentně mudroslovnou, filosofickou a teologickou autoritu. V dané souvislosti je velmi zajímavé, že vrcholné magisterium katolické církve ve druhé